

Monika Kaczor¹

UNIwersytet Zielonogórski

ETYKA NA ŁAMACH TYGODNIKÓW OPINIOTWÓRCZYCH

We współczesnej prasie polskiej można zauważyć wyraźne nurty myślenia i mówienia o moralnym porządku życia społecznego. Opisywaniu problematyki związanej z podstawowymi zasadami etyczno-społecznymi, personalistycznym i humanistycznym porządkiem życia społecznego w skali wewnątrzspołecznej, jak i ogólnoswiatowej towarzyszy refleksja nad przemianami aksjologiczno-etycznymi, które znajdują odzwierciedlenie w języku. Rozumienie etyki w znaczeniu normatywnym bywa zestawiane z destrukcją, kryzysem, relatywizacją określonych wartości², których wyrazem jest słowo, a także zachowaniami, mającymi moc zobowiązującą w sensie moralnym.

Narracja, jaka toczy się na łamach prasowych, związana z językowym aspektem *etyki* dowodzi, że zagadnienia dotyczące poszanowania godności i praw człowieka oraz zasad życia społecznego są domeną zainteresowań polityki, gospodarki, biologii, medycyny, ekologii, kultury i cywilizacji konsumpcji. Wskazuje to na interdyscyplinarny charakter etyki, wyrażający się w trosce o realizację podstawowych wartości w różnych dziedzinach życia oraz rozpoznaniu właściwych zadań i norm postępowania człowieka i grup społecznych. Jak się wydaje, tego domagają się złożone i dynamiczne zmiany kulturowe i cywilizacyjne w sferze wartości moralnych.

Warto zwrócić uwagę na to, że w przekazach prasowych do mówienia o etyce wykorzystuje się aparat pojęciowy wypracowany przez dziedziny wiedzy mające długą tradycję – filozofię, socjologię, psychologię, teologię. Pozwala to na ukazanie etyki w szerokim kontekście interpretacyjnym, który dowodzi, że etyka wchodzi w złożone, skomplikowane i problematyczne relacje, warunkujące wszechstronny rozwój człowieka. Zróżnicowane konteksty prasowe pokazują, że o etyce nie da się mówić jako o całości. Obejmuje ona trudne i specyficzne zagadnienia, które wymagają uwzględnienia jej normatywnego charakteru. Destrukcja i kryzys wartości w różnych

¹ Monika Kaczor – zajmuje się kulturą języka polskiego, komunikacją językową w przekazach medialnych, etyką i estetyką słowa, ze szczególnym uwzględnieniem słownictwa etyczno-społecznego we współczesnym komunikowaniu i aspektach jego słownikowego opisu. Jest autorką książki *Estetyka słowa a kultura języka*, Zielona Góra 2009.

² A. Cegięła, *Kryzys słowa rodzi się na rozstajach...*, w: *Opisać słowa*, red. A. Markowski, Warszawa 1992, s. 22–31.

sferach życia człowieka powoduje to, że wymaga się od etyki, by narzuciła granice moralne określonym zjawiskom, procesom, zmianom na podstawie ocen, postaw moralnych, motywacji moralnych, przeżyć, wzorów moralnych, wiedzy moralnej, stosunku do naruszania norm³ itd.

Celem artykułu jest pokazanie aspektów znaczeniowych etyki (tab. 1), funkcjonujących w prasie, które są pewnego rodzaju parametrami powinności, obowiązku lub użyteczności dla określonych i specyficznych sytuacji społecznych, politycznych, gospodarczych, kulturowych (obyczajowych). W przekazach prasowych zostaje utrwalona praktyczna strona realizacji zasad etyki, odnośnie do których w publikacjach słownikowych i leksykonach występują pewne luki. Urzeczywistnienie sposobów funkcjonowania etyki ma także istotne znaczenie dla socjologicznych i psychologicznych jej eksplikacji, które wskazują na relacje człowieka do określonych wartości⁴.

Ze względu na temat zawarty w tytule artykułu zanalizowano 72 konteksty wypowiedzi, w których pojawia się słowo „etyka”, zamieszczone w tekstach polityczno-dziennikarskich: artykułach, opiniach, komentarzach, wywiadach z politykami, felietonach następujących czasopism: „Gazeta Wyborcza” (GW), „Gość Niedzielny” (GN), „Niedziela” (N), „Polityka” (P), „Rzeczpospolita” (Rz), „Tygodnik Powszechny” (TP), „Wprost” (W). Wybrane teksty prasowe pochodzą z 2013 roku. Zebranie materiału tylko z jednego roku ma na celu pokazanie dynamiki i zintensyfikowanie tematów dotyczących etycznej oceny działań społecznych, politycznych, gospodarczych, kulturowych (obyczajowych) w tym stosunkowo niewielkim przedziale czasu.

Wybór materiału do analizy wynika z faktu, że w tego rodzaju czasopismach etyka występuje w różnych kontekstach znaczeniowych, wskazujących na opis i interpretację zjawisk charakterystycznych dla sfery społeczno-moralnej. Są to wysokonakładowe dzienniki, o tematyce społeczno-politycznej, społeczno-kulturalnej i religijnej. Prezentują różne opcje światopoglądowe i polityczne. Ich duży zasięg wydawniczy skutkuje tym, że mają one charakter opiniotwórczy i kulturotwórczy.

Tabela 1. Aspekty znaczeniowe etyki w prasie opiniotwórczej

Aspekty znaczeniowe	Przykładowe konteksty
etyka jako nauka myślenia i konkurencja dla religii	Sabotowana przez dyrektorów, lekceważona przez państwo, od ponad dwóch dekad niezmiennie postrzegana jako „anty-katecheza”. Po co nam w szkole taka etyka? [...] Nie sam tryb zaważy jednak na wieloletnich sporach o religię i etykę. Najbardziej sporne okażą się dwie kwestie: czy religia powinna być nauczana w szkołach i czy etyka – wprowadzona niejako w pakiecie z religią, podobnie jak ona jako przedmiot nieobowiązkowy – ma szansę stać się lekcją poważnie traktowaną przez dyrektorów, nauczycieli i samych uczniów (P. Wilczyński, <i>Fikcja z elementami etyki?</i> , TP, 26.09.2013).

³ A. Cegiela, *Moralność w perspektywie słownika i wypowiedzi. Studium z zakresu leksykologii i pragmatyki językowej*, Warszawa 2011, s. 11.

⁴ Por. J. Puzynina, *O pewnej ważnej zasadzie wartości*, „Poradnik Językowy” 2007 nr 4, s. 72–79; J. Puzynina, *Co znaczy „walka o wartości”*, w: *Człowiek wobec wyzwań współczesności. Upadek wartości czy walka o wartość?*, red. J. Mazur, A. Małycka, K. Sobstyl, Lublin 2007, s. 24–36.

etyka jako idea dobrego życia, niemożliwa do zrealizowania dzięki pieniądзом	Altruizm, hojność, solidarność, społeczne zaangażowanie, empatia nie są dyspozycjami, które można w człowieku pobudzić, stymulując go ekonomicznie. To raczej [...] – etyczna i obywatelska muskulatura, która rośnie na skutek systematycznych ćwiczeń. Państwo nie może budować tylko stadionów i „Orlików”, ale także takie siłownie, na których można się „przypakować” etycznie i obywatelsko. [...] U podstaw ekonomicznej interpretacji świata leży zatem dość proste przekonanie, że wszelkie ludzkie decyzje opierają się na analizie kosztów, a wybór wynika z przewidywanych korzyści. Decyzje kluczowe dla życia podlegają więc tym samym mechanizmom, co wybór marki kawy pijanej codziennie do śniadania. Wszystko, co robimy, może zostać opisane według zasad działania rynku. [...] Jeśli chcemy, aby ekonomia zajmowała się opisem zachowań ludzi pobudzanych mechanizmami rynku, to razem ze wszystkimi nieekonomicznymi relacjami, w jakich jesteśmy ze światem. A zatem także z uczuciami, moralnością, metafizyką, ideologią, bezinteresownością (R. Koziołek, <i>Etyka kolejki</i> , TP, 04.08.2013).
etyka jako arena walki o racje natury religijnej, hegemonia	Dyskusje nad klonowaniem terapeutycznym, czyli klonowaniem w celu uzyskania komórek macierzystych zgodnych etycznie z organizmem dawcy jądra komórkowego wykorzystanego w tym procesie, trwają od wielu lat, od lat też nie pojawiły się w nich nowe argumenty. Mam na myśli argumenty natury etycznej, bo jeśli chodzi o genetykę czy embriologię, od doniesienia w roku 1996 o narodzinach owcy Dolly wiele się zmieniło. Mamy rok 2013 – wszystko wskazuje na to, że udało się sklonować ludzki zarodek (więcej o tym wydarzeniu pisze prof. Jacek Kubiak na kolejnych stronach). Czy naukowy sukces może wpłynąć na zmianę moralnej oceny klonowania? (B. Chyrowicz SSpS, <i>Życie to nie ludzi zamysł</i> , TP, 28.06.2013).
etyka jako hiperonim moralności, kazuistyki	Życie moralne staje się przedmiotem nauk i badania naukowego. O ile badanie owo podchodzi do faktów życia moralnego w sposób tylko opisowy przy zastosowaniu metody doświadczalno-indukcyjnej, wówczas mamy do czynienia z tzw. nauką o moralności. Nauka ta zajmuje się istniejącymi normami moralnymi, a zatem ustala, co w danym środowisku czy też w danej epoce historycznej uchodzi lub uchodziło za dobre lub złe. Nauka o moralności nie określa, co jest dobre, a co złe. Tym zajmuje się etyka, która do życia moralnego podchodzi w sposób nie opisowy, ale normatywny. Określa więc normy, czyli wydaje sądy o tym, co jest dobre, a co złe i sądy te uzasadnia, tzn. wykazuje, dlaczego tak jest. W ten sposób jasno się rysuje różnica pomiędzy opisową nauką o moralności a etyką – nauką normatywną. Tym niemniej potocznie używamy się nie raz „nauka o moralności”, mając na myśli „etykę”, podobnie jak się mówi „etyka”, mając na myśli „moralność”. Zwłaszcza te dwa ostatnie pojęcia bywają wymiennie używane w różnych wypowiedziach. [...] Powstaje problem powiązania tych ogólnych zasad z konkretnymi czynami, jeżeli zasady mają je kształtować, albo też jeśli ze stanowiska tych ogólnych zasad mamy o poszczególnych czynach ludzkich wydawać osąd. Owym doprowadzeniem ogólnych zasad do konkretnych czynów zajmuje się po części tzw. kazuistyka (K. Wojtyła, <i>Moralność a etyka</i> , TP, 07.12.2013).
etyka jako broń w walce o ekologię	W sferze turystyki słowo „etyka” w ogóle używane jest rzadko, a jeśli już – to wybiórczo. I co ciekawe, najczęściej nie w kontekście demokracji, lecz ekologii. Pod hasłem „turystyka etyczna” w internecie pojawiają się głównie strony ekologiczne. Nieetyczne ma być więc dla niektórych latanie samolotami, bo zatruwają atmosferę, albo oczekiwanie codziennej zmiany pościeli, bo detergenty spływają do ziemi, a nawet korzystanie z oferty all inclusive, bo jeśli turyści żywią się w hotelu, tracą na tym właściciele miejscowych lokali (T. Stylińska, <i>Świat moralnego turysty</i> , TP, 17.06.2013).
etyka jako pole dla moralnego wyzysku pracowników; łamanie praw pracowniczych; moralny kodeks zawodowy, dekodeksualizacja	Jeśli pracujesz „na czarno”, jesteś nikim i można ci powiedzieć, że jesteś śmieciem, głupcem, że jak ci się nie podoba, to możesz sobie iść gdzie indziej. [...] W parze z nowym zjawiskiem bezbronności jednej strony idzie postawa drugiej strony – bezczelność wielkich menedżerów i byłych polityków. Kręgom tym chodzi wyłącznie o własne, możliwe najintrażniejsze zabezpieczenie finansowe, kapitałowe i korzyści podatkowe. Owo w istocie „aspoleczne społeczeństwo” ludzi bezczelnych i pozbawionych sumienia zachowuje się jak zwycięzca, podczas gdy miliony zdeklasowanych wstydy się swojej niezawinionej biedy (ks. A. Boniecki, <i>Wzrysk</i> , TP, 02.09.2013).

<p>etyka jako promowanie odpowiedzialnych praktyk w różnych wymiarach życia społeczno-politycznego (np. Kodeks Etyki Poselskiej, Kodeks Etyki Reklamy, Komisja Etyki PAN)</p>	<p>Nagany? Kary finansowe? Czym zawstydzić chamskich posłów i czy to w ogóle możliwe? Prof. Jan Hartman, etyk z Uniwersytetu Jagiellońskiego, pracuje nad projektem nowego kodeksu etyki poselskiej. Ruch Palikota chce, by wybryki posłów oceniali etycy, a nie tylko ich koledzy z Sejmu.</p> <p>Dziś posłów obowiązują zasady etyki poselskiej z 1998 r. Muszą przestrzegać pięciu zasad:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) bezinteresowności (poseł powinien kierować się interesem publicznym); 2) jawności (poseł powinien ujawniać związek interesu osobistego z decyzją, w której podjęciu uczestniczy); 3) rzetelności (poseł powinien kierować się względami merytorycznymi); 4) dbałości o dobre imię Sejmu (poseł powinien unikać zachowań, które mogą godzić w dobre imię Sejmu; powinien szanować godność innych osób); 5) odpowiedzialności (poseł odpowiada za swoje decyzje i działania)... (A. Kublik, <i>Z dziejów honoru w Sejmie, czyli czy posłowie są etyczni</i>, GW, 04.02.2013).
<p>etyka jako kodeks (dokument) postępowania moralnego, skodyfikowany zbiór norm moralnych właściwy w określonym postępowaniu zawodowym, np. etyka lekarska, etyka, adwokacka, etyka, dziennikarska</p>	<p>Kliniki Lexum usuwają zaćmę o jedną trzecią taniej niż inni. – To złamanie zasad współpracy między lekarzami i etyki lekarskiej – uważa stowarzyszenie okulistów.</p> <p>Zaćma to jedno z najczęstszych schorzeń oczu. Polega na zmętnieniu naturalnej soczewki. Usuwa się ją, zastępując sztuczną. To obecnie jeden z najlepiej opłacanych zabiegów przez Narodowy Fundusz Zdrowia. Pisaliśmy o tym w zeszłym tygodniu. Za jedną operację NFZ płaci 2,8–3,5 tys. zł, choć trwa tylko 15–20 minut... (J. Watóła, <i>Klinika tanio usuwa zaćmę. Inni okuliści: to łamanie zasad etyki!</i>, GW, 05.10.2013).</p>
<p>etyka jako synonim moralności; zasady, oceny i normy postępowania charakterystyczne dla określonego systemu, np. moralność brokera, moralność publiczna, moralność sukcesu</p>	<p>Partyjnym kolegom Jarosława Kaczyńskiego wyborcze zwycięstwo PiS jawi się jako majstersztyk marketingu politycznego i zakulisowych pertraktacji. Niedoszłym koalicjantom to samo jawi się jako moralna kompromitacja, sukces osiągnięty drogą oszczerstw i knoń. Te dwa rodzaje interpretacji są nieprzypadkowe, gdyż ludzie oceniają wszelkie działania – własne i cudze – w dwóch kategoriach: sprawności i moralności. Taka tendencja pojawia się w przypadku, gdy rozpatruje się moralność sukcesu (B. Wojciszke, <i>Od cnotliwego sukcesu do grzesznej porażki</i>, P, 12.05.2013)</p> <p>– Czy konkurencyjność nie wpływa na to, że w walce o klienta zapomina się o postępowaniu zgodnym z etyką?</p> <p>– Oczywiście konkurencyjność i społecznie akceptowana presja wyniku finansowego mają wpływ na zdarzające się zachowania niezgodne z etyką. Sukces za wszelką cenę jest niebezpieczny dla zawodów zaufania publicznego i w długiej perspektywie czasowej może spowodować obniżenie poziomu zaufania do wszystkich przedstawicieli zawodu. Jednak w praktyce fakt, że społecznie gorzej jest postrzegany brak znaczącego wzrostu zysku, niż naruszenie normy etycznej jest zjawiskiem niebezpiecznym.</p> <p>– Jakie najczęstsze naruszenia etyki Pan zaobserwował?</p> <p>– Najczęściej występujące na rynku brokerskim naruszenia zasad kodeksu etyki dotyczą składania obietnic bez pokrycia. Np. obietnic znaczącego obniżenia składki ubezpieczeniowej oraz pomawiania konkurencji o cechy, których ona nie posiada (np. brak profesjonalizmu) (J. Mitykiewicz, <i>Etyka w pracy brokera</i>, W, 14.03.2013).</p>

etyka jako domena moralnych kompromisów	<p>Kryzys i etyka nie idą w parze – wynika z badania przeprowadzonego przez Business Center Club. Az 51 proc. przedsiębiorców zrzeszonych w tej organizacji przyznało, że dziś koncentruje się głównie na przetrwaniu firm. Na działania prospołeczne ich nie stać. Tymczasem etyce biznesu i specjaliści od marketingu uważają, że etyczne zachowanie i zaangażowanie społeczne może poprawić wizerunek firmy, a nawet pomóc wyjść z kryzysu. [...]</p> <p>– W Polsce rośnie przekonanie, że firmy muszą odgrywać aktywną i pozytywną rolę w społeczeństwie – uważa dr Rok. – Muszą się więc koncentrować nie tylko na cenach oraz jakości produktów i usług, ale także na skutkach społecznych swojej działalności – dodaje.</p> <p>Sęk w tym, że wiele polskich firm wciąż traktuje takie działania przede wszystkim jako element strategii PR – chcą polepszyć wizerunek, by poprawić wyniki sprzedaży. Tymczasem w dalszym ciągu większość z nich zatrudnia ludzi na czarno albo tak jak ostatnio w Warszawie – wyburza zabytki, by budować drogie apartamentowce czy biurowce.</p> <p>Prawdziwy CSR to strategia długofalowa, po którą sięga się nie tylko po to, by ugasić medialny pożar, ale także po to, by faktycznie zapracować na pozytywny wizerunek. Na świecie to działa. Wiele firm zwiększa zyski ze sprzedaży akcji tylko dlatego, że są notowane na tzw. giełdowym indeksie odpowiedzialności. W bogatych społeczeństwach wiele osób woli inwestować pieniądze w firmy tzw. o czystych rękach, a nie np. w zbrojeniówkę.</p> <p>I choć kryzys to trudny czas dla spółek, specjaliści od CSR nie mają złudzeń: w ostatecznym rozrachunku wygrają etyczni (E. Wesółowska, <i>Kryzys i etyka</i>, W, 18.11.2013).</p>
etyka jako postawa dyskusyjna na temat współczesnych trendów, tendencji społecznych i obyczajowych (np. feminizm, gender)	<p>[...] największy błąd ideologów gender leży w fałszywej antropologii człowieka. [...] W gender dostrzegamy nurt kartezjański, który dokonuje rozbicia ciała i duszy, rozumu i uczucia. Konsekwencje tego są istotne: można pójść dalej i powiedzieć, że nie liczy się to, co jest, ale to, co sobie wyobrażam. Nie liczy się struktura biologiczna, ale to, co sobie uświadamiam, nie liczy się życie, ale świadomość tego życia [...] drugim ważnym składnikiem ideologii gender jest odrzucenie wszelkiej normatywności i punktów odniesienia. [...] Tożsamość człowieka dokonuje się, jest niestabilna. Dla gender ważna jest także myśl Engelsa, że prawozorem ucisku i walki klasowej jest struktura monogamicznego małżeństwa [...] w przeciwieństwie do gender chrześcijańska antropologia proponuje integralną wizję człowieka: jedność duszy i ciała, zmienność natury, która jest podstawą cywilizacji i dialogu oraz komunie w miejsce walki klas. Gender rodzi etykę hedonistyczną, a antropologia chrześcijańska etykę afirmacji człowieka, w której kobieta i mężczyzna, uzupełniając się, są zdolni do miłości. [...] Nie ma możliwości przetrzucenia pomostów między tymi antropologiami i etykami. Musimy bronić antropologii, która staje na straży godności człowieka (ks. I. Skubiś, <i>Nie dajmy się zwariować</i>, N, 12.12.2013).</p>
etyka jako wyznacznik sterujący myśleniem o wartościach w światowym systemie politycznym, gospodarczym i finansowym	<p>Los ludzi cierpiących na skutek klęsk żywiołowych i nieporadności swych rządów; prześladowanie chrześcijan w krajach łamiących prawa człowieka, jak i tych, które chlubią się kulturą tolerancji, oraz przedłużający się kryzys gospodarki, który świadczy o jej odetycznieniu i dehumanizacji – to zdaniem Watykanu główne wyzwania stojące dziś przed wspólnotą międzynarodową. [...] jest niedopuszczalne, aby gospodarka była wolna od etycznych zobowiązań i opierała się jedynie na autoregulacji rynku czy umowach głównych potentatów, którzy rozdzielają między siebie zyski. Niezbędna jest dalekowzroczna rewizja światowego systemu gospodarczego i finansowego (M. Kwiatkowski, <i>Co grozi światu bez etyki</i>, N, 28.09.2013).</p>

Przedstawione konteksty implicytnie lub eksplicytnie przedstawiają to, jak we współczesnej komunikacji prasowej jest definiowane jedno z fundamentalnych i skomplikowanych pojęć – etyka. Jak się o nim myśli, mówi?⁵ Czy na podstawie współczesnych kontekstów jego użycia można wyróżnić stałe komponenty myślenia o etyce, które pozwalałyby na uchwycenie podstawowych i drugorzędnych zmian zachodzących w sposobie rozumienia tego pojęcia?

Nie bez znaczenia jest również to, że śledzenie dyskursu prasowego na temat moralnego porządku życia społecznego pozwala zaobserwować *in statu nascendi* zmiany dokonujące się w myśleniu o etyce.

⁵ A. Cegiela, *Jak się mówi o moralności w dyskursie publicznym*, „Prace Filologiczne” 53 (2007), s. 57–64.

Konteksty występowania pojęcia „etyka” pokazują, że jest ona ściśle związana z modnym dziś dyskursem o moralności, w którym pod wpływem przekonań, poglądów i emocji dają się zaobserwować spory zachodzące w myśleniu o wartościowaniu etycznym⁶. Przedstawiają one główne aspekty etyki – powinnościowy, normatywny i oceniający, co ma istotne znaczenie w dochodzeniu do uzgodnień w spornych kwestiach w zakresie celów, wartości i norm. W wyróżnionych kontekstach określone kryteria etyczne – sprecyzowany system normatywny – są podstawą do oceny czynu, postępowania, zachowania, procesu, zjawiska, które mogą wynikać z konkretnego kodeksu etycznego.

Warto zauważyć, że w dyskursie prasowym stosunkowo często etyka pojawia się raczej w znaczeniu opisowym niż normatywnym, co wskazywałoby na to, że użytkownicy języka dostrzegają konkretne przejawy (nie)moralności w sferach życia etyczno-społecznego. Może to świadczyć również o tym, że uznają oni etykę za ważny obszar działalności człowieka i jego relacji do wartości i ludzkiego dobra. Odczuwają potrzebę dyskusowania o kwalifikacji moralnej czynów, opisywania tego, co jest dobre, lepsze, pożądane lub nie pod względem moralnym. Opisywanie konkretnych fragmentów rzeczywistości z perspektywy moralności pozwala wprowadzić klasyfikację w znaczeniu oceniającym człowieka i jego działalność w odniesieniu do dobra i zła: pozytywne – negatywne.

Językowa konceptualizacja etyki, jako zjawiska i moralnego działania człowieka, utrwalona w codziennych przekazach prasowych, jest bogatsza i ciekawsza od tej, którą prezentują publikacje leksykograficzne (słownikowe)⁷. Na podstawie współ-

⁶ Jadwiga Puzyńska wprowadza szczegółową repartycję znaczeń pojęcia „etyka”, biorąc pod uwagę to, że przez użytkowników języka ten termin bywa utożsamiany z moralnością. Por. J. Puzyńska, *O pojęciu słownictwa etycznego*, „Prace Filologiczne” 31 (1982), s. 119–126. Por. także: J. Puzyńska, *Problemy wartościowania w języku i w tekście*, „Etnolingwistyka” 2004 t. 16, s. 179–189.

⁷ W definicjach słownikowych etyka jest określana jako wiedza ułożona w system zagadnień, oparta na określonym zespole poglądów stanowiących usystematyzowaną całość i wchodzących w skład określonej dyscypliny badawczej: „nauka o moralności, o obyczajach; umiejętność cnoty, nauka o cnotach i obowiązkach” (SW); „moralność”; „nauka o moralności, filozofia moralności” (SJPD); „nauka o moralności zajmująca się opisem, analizą i wyjaśnieniem rzeczywistości istniejącej moralności i ustalaniem dyrektyw moralnego postępowania” (SJPSz); „nauka o moralności zajmująca się opisem, analizą i wyjaśnieniem rzeczywistości istniejącej moralności i ustaleniem dyrektyw moralnego postępowania” (KSJP); „nauka, której zadaniem jest opis poglądów moralnych, ich źródeł, rozwoju i funkcji społecznej, analiza kryteriów oceny moralnej oraz ustalanie dyrektyw postępowania moralnego” (PSWP); „nauka o moralności, zajmująca się ustalaniem obowiązujących norm postępowania oraz opisem i wyjaśnianiem rzeczywistości istniejącej moralności” (SWJP); filoz. „nauka o moralności zajmująca się opisem, analizą i wyjaśnieniem rzeczywistości istniejącej moralności i ustalaniem dyrektyw moralnego postępowania” (USJP).

Mówi się także o etyce jako o zbiorze usystematyzowanych i opartych na wspólnych zasadach przepisów, regulujących określoną dziedzinę stosunków społecznych: „zbiór przepisów o cnotach i obowiązkach” (SW); „ogół zasad, norm postępowania obowiązujących w danej zbiorowości” (SJPD); „ogół ocen i norm moralnych przyjętych w danej epoce i zbiorowości społecznej; moralność” (SJPSz); „ogół ocen i norm moralnych przyjętych w danej epoce i zbiorowości społecznej” (KSJP); „zbiór zasad postępowania i ocen moralnych przyjęty w danym środowisku w określonym czasie” (PSWP); „system wartości i norm postępowania obowiązujący w danej zbiorowości lub

czesnych zróżnicowanych debat politycznych, społecznych, kulturowych można stwierdzić, że konkretne przejawy (nie)moralności domagają się mówienia o zasadach etycznych. Powoduje to, że w dyskursie o moralności etyka staje się pojęciem coraz mniej wyrazistym, a tym samym mówienie o niej jest trudne, niewygodne, a może i niemodne. Dyskusje nad moralnością, które oburzają opinię publiczną, z konieczności pociągają za sobą potrzebę stawiania pytań o zasady etyczne wywoływane przez określone zjawiska i procesy w społeczeństwie. Język etyki, który dominuje w debatach i sporach publicznych na temat moralności, jest niezbywalnym elementem sfery dyskursu publicznego. Trudności znajdują się we współczesnym rozumieniu tego pojęcia i wiążą się z jego interpretacją, która utrwała się w jego językowym obrazie.

Świat debat publicystycznych pokazuje, jakie sfery życia etyczno-społecznego są najistotniejsze i jakie pojęcia są konstytutywne dla moralnego porządku życia społecznego. Rozważania prasowe nad czynami sprzecznymi z zasadami moralnymi pokazują sposób językowego wyrażania ocen sytuacji pod względem etycznym. Poświadczają, że czyny i działalność człowieka są przeżywane i oceniane.

Definiowanie znaczenia etyki wiąże się z ukazywaniem i rozpoznawaniem wartości, jakie wynikają z respektowania jej zasad w życiu społecznym. Śledzenie w przekazach prasowych aspektów znaczeniowych tego pojęcia może być pomocne w jego definiowaniu i ustalaniu, jak kształtuje się uzus językowy w tym zakresie. Nie bez znaczenia jest również to, że obecność etyki w przekazach prasowych umożliwia odkrywanie i weryfikowanie znaczeń tego pojęcia, a także dostarcza współczesnego obrazu etyki zakodowanego w języku.

Upowszechniane przez teksty prasowe rozumienie etyki uwzględnia jej podstawowy zakres znaczeniowy określony jako „zasady, oceny i normy postępowania człowieka tworzące określony system”. Jak się wydaje, użytkownicy języka bardziej są skłonni mówić o jasnych i zrozumiałych regułach zachowania etycznego („rozdzielenie dobra od zła”; „jest dozwolone, jest zabronione”), niż o konkretnym, spójnym, uporządkowanym i uzasadnionym systemie etycznym. Wobec tego można powiedzieć, że etyka konotuje treści związane z określonym wyborem etycznym (moralnym), którego konsekwencją może być konkretnie zwerbalizowany protest etyczny (moralny). Wynika to z przeświadczenia, że zasady, oceny i normy mają odniesienie do działań człowieka w społeczeństwie i są postrzegane jako ogólnie znany zbiór norm regulujących stosunki międzyludzkie. Przeciwnieństwem takiego stanu są: krzywda moralna, straty moralne, szkoda moralna.

Na podstawie wskazanych aspektów znaczeniowych widać, że etyka staje się nie tylko synonimem moralności, ale w niektórych kontekstach pokrywa się z jej znaczeniem⁸. Warto zauważyć, że tej pierwszej używa się w odniesieniu do cech,

danej epoki” (SWJP), „ogół zasad i norm moralnych, przyjętych w danej epoce i zbiorowości społecznej” (USJP). Por. także: K. Kleszczowa, „*Moralny*” *po staropolsku. Studium leksykalno-aksjologiczne*, w: *Prace językoznawcze*, t. 26, red. A. Kowalska, O. Wolińska, Katowice 2001, s. 93–101 (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, 2022).

⁸ J. Puzynina, *Język skazany na zmiany*, „Rzeczpospolita” 26.05.2013.

postaw i postępowań, choć kontekst użycia nakazywałby odwołanie się do konkretnego systemu postępowania. Splatają się więc istotne komponenty znaczeniowe etyki i moralności, które są trudne do rozróżnienia i uściślenia w codziennej ocenie wydarzeń odnoszących się do życia społecznego. Jednak dają się one uporządkować w sposób następujący: 1. „zasady i normy jednostek i grup przejawiające się w ich zachowaniach, wynikające z moralności”; 2. „postępowanie człowieka ujawniające jego system wartości, ideały i zasady mające za przyczynę moralność”.

Można także zaryzykować stwierdzenie, że słowo „etyka” występuje w znaczeniu, które można określić jako „wartości, normy i wzory postępowania charakterystyczne dla pewnej grupy ludzi i składające się na ich styl życia, określające ich odrębność, tworzące formację. W takim znaczeniu etyka uzyskuje znaczenie tożsame z etosem⁹.

W dyskursie prasowym rozważania o etyce są prowadzone dwubiegunowo. Zostaje wyostrzony obraz etyki w znaczeniu norm i wartości, które użytkownik języka zna, respektuje lub relatywizuje, niszczy. W dyskursie prasowym etyka nie ma walorów powszechności. Mówi się o niej w kontekście określonych wyborów moralnych jednostki lub grupy społecznej.

Opisywanie norm stosunków zachodzących między grupami społecznymi na podstawie przekazów prasowych to pewnego rodzaju redefiniowanie i odsłanianie nowego językowego obrazu etyki, która w zgromadzonych kontekstach może występować w co najmniej dwóch wariantach: normatywnym (obiektywnym, systemowym) i okolicznościowym (intuicyjnym i emocjonalnym).

BIBLIOGRAFIA

- Cegiela A., *Etyka – umiejętność cnoty czy wiedza o sztuce bycia*, „Poradnik Językowy” 2006 nr 10, s. 31–38.
- Cegiela A., *Jak się mówi o moralności w dyskursie publicznym*, „Prace Filologiczne” 53 (2007), s. 57–64.
- Cegiela A., *Kryzys słowa rodzi się na rozstajach...*, w: *Opisać słowa*, red. A. Markowski, Warszawa 1992, s. 22–31.
- Cegiela A., *Moralność w perspektywie słownika i wypowiedzi. Studium z zakresu leksykologii i pragmatyki językowej*, Warszawa 2011.
- Kominek A., *Metafory prawa moralnego w dyskursie religijno-etycznym. Studium lingwistyczno-kognitywne*, Kielce 2009.
- Merino C. E., de Haro R. G., *Teologia moralna fundamentalna*, Kraków 2004.
- Kleszczowa K., „Moralny” po staropolsku. *Studium leksykalno-aksjologiczne*, w: *Prace językoznawcze*, t. 26, red. A. Kowalska, O. Wolińska, Katowice 2001, s. 93–101 (Prace Naukowe Uniwersytetu Śląskiego, 2022).
- Przełęcki M., *Intuicje moralne*, Warszawa 2005.
- Puzunina J., *O pewnej ważnej zasadzie wartości*, „Poradnik Językowy” 2007 nr 4, s. 72–79.

⁹ A. Cegiela, *Etyka – umiejętność cnoty czy wiedza o sztuce bycia*, „Poradnik Językowy” 2006 nr 10, s. 31–38.

- Puzynina J., *Co znaczy „walka o wartości”*, w: *Człowiek wobec wyzwań współczesności. Upadek wartości czy walka o wartość?*, red. J. Mazur, A. Małyska, K. Sobstyl, Lublin 2007, s. 24–36.
- Puzynina J., *Język skazany na zmiany*, „Rzeczpospolita” 26.05.2013.
- Puzynina J., *O pojęciu słownictwa etycznego*, „Prace Filologiczne” 31 (1982), s. 119–126.

SKRÓTY

- KSJP – *Komputerowy słownik języka polskiego*, Warszawa 2000.
- PSWP – *Praktyczny słownik współczesnej polszczyzny*, red. H. Zgólkowa, t. 1–50, Poznań 1994–2005.
- SJPD – *Słownik języka polskiego*, red. W. Doroszewski, t. 1–11, Warszawa 1958–1969.
- SJPSz – *Słownik języka polskiego*, red. M. Szymczak, t. 1–3, Warszawa 1978–1981.
- SW – *Słownik języka polskiego*, red. J. Karłowicz, A. Kryński i W. Niedźwiedzki, t. 1–8, Warszawa 1900–1927.
- SWJP – *Słownik współczesnego języka polskiego*, red. B. Dunaj, t. 1–2, Warszawa 1996.
- USJP – *Uniwersalny słownik języka polskiego*, red. S. Dubisz, t. 1–6, Warszawa 2003.

STRESZCZENIE

Aspekty znaczeniowe etyki, dostrzegane we współczesnej prasie opiniotwórczej, pokazują, że jest ona utożsamiana z moralnością i etosem. Mówi się o niej w kontekstach związanych z poszanowaniem godności i praw człowieka oraz zasad życia społecznego, które odnoszą się do polityki, gospodarki, biologii, medycyny, ekologii, kultury i cywilizacji konsumpcji. Użytkownikom języka bliższe jest znaczenie etyki w ujęciu pragmatycznym niż normatywnym, o czym świadczy funkcjonowanie tego pojęcia jako aprobowanego społecznie zbioru zasad i norm postępowania właściwych dla konkretnych grup społecznych i wskazującego na jej konkretny styl życia, hierarchię celów.

SŁOWA KLUCZOWE

etos, etyka, moralność, moralny porządek życia społecznego, ogólnoludzkie wartości etyczne

SUMMARY

Ethics in the pages of opinion former weekly magazines

In modern opinion former press the meaning aspects of the of ethics show that it is equated with morality and ethos. It is said about it in the contexts of respect for the dignity and human rights, the principles of social life that relate to politics, economics, biology, medicine, ecology, culture and civilization of consumption. To the users of language it is closer to the importance of ethics in terms of pragmatic than normative, as evidenced by the operation of this concept as a socially-approved set of rules and standards of conduct that are relevant to specific groups and pointing to their particular style of life, a hierarchy of objectives.

KEYWORDS

ethos, ethics, morality, the moral order of society, universal ethical values

